

Burkhart Miler-Hilebrand: NEMAČKA KOPNENA VOJSKA 1933—1945

(*Munjevite operacije 1939—1941*)¹⁾

Nedavno objavljena druga knjiga Miler-Hilebranda po kompoziciji, metodu i stepenu obrade umnogome potseća na njegovu prvu knjigu, koja je bila povoljno primljena i pozitivno ocenjena. U ovoj drugoj knjizi su objavljeni dosad nepoznati podaci o razvoju, organizaciji, sastavu i jačini nemačkih kopnenih snaga, te je izazvala još veće interesovanje i pažnju vojnih stručnjaka, tim pre što je u njoj obuhvaćen i period od 1939—1941 kada su Nemci, primenom doktrine munjevitog rata, postigli nekoliko značajnih pobeda na svim frontovima. Knjiga je pisana jasno, pregledno i dokumentovano te se može smatrati da pruža dosad najpotpunije podatke o razvoju nemačkih snaga u navedenom periodu. Nažalost, još uvek ne postoje mogućnosti da se provere i podaci o razvoju nemačke ekonomike i naoružanja u toku prvih godina rata.

Iz podataka u ovoj knjizi se vidi da su Nemci prilikom napada na Poljsku, 1 septembra 1939, upotrebili: 37 1/3 pešadiskih, 1 brdsku, 4 2/3 motorizovane, 4 lake i 6 oklopnih divizija, i da su kasnije kao pojačanje poslali još 1 oklopnu, 2 brdske i 5 pešadiskih divizija. Oni su, prema tome, ukupno upotrebili 61 diviziju, ne računajući posade utvrđenja i granične jedinice.

Na osnovu ranije objavljenih publikacija nije se moglo utvrditi koliko su divizija Nemci upotrebili 1939 na Zigfridovoj liniji u cilju odbrane od eventualne francusko-britanske ofanzive, te se u tom pogledu osećao veliki nedostatak prilikom studija i analize operacije na Zapadnom frontu 1939. Svojim podacima pisac je odborio mnoge ranije netačne izjave nekih nemačkih komandanata, kao i mišljenje francuskih pisaca, naročito onih koji su

iznošenjem preteranih podataka pokušavali da opravdaju francusku nedovoljnu aktivnost u toku septembra 1939. Prema podacima Miler-Hilebranda, Nemci su 1 septembra 1939 imali na Zapadnom frontu Grupu armija »C« sledećeg sastava: 5. armija (13 divizija) severno od Mozela; 1. armija (16 divizija) između Mozela i Rajne; i 7. armija (6 divizija) istočno od Gornje Rajne. U toku prvih dana septembra Nemci su pojačali ove snage, tako da su 10 septembra 1939 imali oko 44 divizije. Prilikom iznošenja ovih podataka pisac nije bio potpuno precizan, jer je divizije koje su bile u rezervi Zapadne grupe armija ili Vrhovne komande pokazao u sastavu 5, 1 ili 7 armije, prema tome na čiji su se teritoriji nalazile.

Na kraju prvog odeljka izneseni su podaci o razvoju nemačke ratne privrede, naročito o problemima i dostignućima u proizvodnji sintetičkog benzina, veštačke gume i drugih veštačkih materija.

U mnogobrojnim izjavama i zvaničnim saopštenjima Nemci su stalno pokušavali da na Veliku Britaniju i Francusku prebace odgovornost zbog svog napada na Dansku i Norvešku. Tačnim i dokumentovanim podacima pisac je jasno pokazao da su Nemci pripremali ovaj napad već mnogo ranije. Naime, Hitler je već 12 decembra 1939 naredio Vrhovnoj komandi da razradi studiju o mogućnostima zauzimanja Danske i Norveške, 4 januara 1940 je doneo odluku da se izvrše pripreme za ovu operaciju, a već 21 februara je odredio generala Falkenhorsta, komandanta 21 korpusa, da rukovodi operacijama *Weserübung* (šifra za napad na Dansku i Norvešku). Vrhovna komanda je 7 marta izdala poslednja naređenja za razvoj snaga za napad, čiji je komandant bio neposredno potčinjen Hitleru. Tada je prviput obrazovano posebno ratište, koje je bilo neposredno potčinjeno vrhovnom komandantu, dok je komandant kopnenih snaga general Brauhič bio potpuno isključen iz rukovodstva ovim operacijama.

¹⁾ Burkhart Mueller-Hillebrand, *Das Heer 1933—1945 (Band II: Die Blitzfeldzüge 1939-1941)*, Verlag von E. S. Mittler und Sohn, Frankfurt/M, 1956.

Hitler je 2 aprila naredio da napad počne 9 aprila i za to je odredio 2 korpusa: 21 korpus (prvi ešelon: 3 brdska, 69 i 163 peš. divizija; drugi ešelon: 181 i 169 peš. divizija; i treći ešelon: 214 peš divizija; naknadno je upućena i 2 brdska divizija) za napad na Norvešku, a 31 korpus (170 i 198 peš. divizija, 11 motorizovana brigada, 3 mitraljeska bataljona, 1 teški art. divizion i 1 tenkovski bataljon) za napad na Dansku. Kao što se vidi, pisac je izneo vrlo iscrpne i dokumentovane podatke o nemačkim snagama, što znatno olakšava rad prilikom proučavanja ovih operacija.

Za ofanzivne operacije na Zapadnom frontu Nemci su izvršili reorganizaciju komandovanja i formirali nove divizije. Na osnovu iskustava iz rata u Poljskoj, oni su u toku zime 1939/1940 pretvorili 4 lake (1, 2, 3 i 4) u 4 nove oklopne divizije (6, 7, 8 i 9), tako da su u maju 1940 imali 10 oklopnih divizija različitog formacijskog sastava, koje su raspolagale sa ukupno 2580 tenkova. Sem toga, Nemci su formirali i oko 50 novih pešadiskih divizija. Nažalost, pisac je ovde otstupio od svog uobičajenog metoda pisanja, jer nije izneo tačan brojni naziv korpusa i divizija koje su se nalazile u sastavu pojedinih nemačkih armija, već je dao samo ukupan broj divizija u sastavu armija i strategijske rezerve, tako da ne postoje mogućnosti da se ovi podaci uporede sa pregledima i skicama koje se nalaze u nekim francuskim privatnim i poluslužbenim publikacijama. No, i pored ovog nedostatka i nedoslednosti, može se sa velikom verovatnoćom tvrditi da su i ovi podaci Miler-Hilebranda tačniji od svih dosad objavljenih.

Iz sistematski sredenih pregleda vidi se da su Nemci 10 maja 1940 predvideli za operacije na Zapadnom frontu: 118 pešadiskih, 1 konjičku, 4 1/3 motorizovanih, 2 1/2 SS motorizovane i 10 oklopnih — ukupno 136 divizija. Prema tome, potvrđuju se ranije pretpostavke da su Nemci u maju 1940 imali nešto manje kopnenih snaga nego zapadni saveznici (Francuzi, Britanci, Holandani, Belgijanci), za koje je tačno utvrđeno da su imali 137 divizija i izvestan broj samostalnih pukova i brigada. U toku operacija Nemci su uputili na Zapadni front nove snage, te su 9 juna 1940, kada je počela bitka na Eni, imali oko 143 divizije, dok su Francuzi i Britanci imali još samo oko 70. Pošto je pisac celu knjigu posvetio isključivo kopnenim snagama, to su njegovi podaci o avijaciji vrlo oskudni, tako da se ne može tačno utvrditi koliko su aviona Nemci angažo-

vali u toku operacija od 1939 do 1941. On je samo napomenuo koje su vazduhoplovne armije potpomogle pojedine grupe armija i dao je podatke o izviđačkoj avijaciji koja je bila u sastavu korpusa i armija.

Prema podacima iznetim u ovoj knjizi, Nemci su 1 aprila 1940 imali, ne računajući zaplenjeno naoružanje: 3.137.700 pušaka, 147.700 mitraljeza, 12.830 pt topova, 6.796 minobacača 80 mm, 3.327 pešadiskih topova 75 mm, 465 teških pešadiskih topova 150 mm, 5.381 lakih haubica 105 mm, 2.330 teških haubica 150 mm, 124 merze-
ra 210 mm i 3.381 tenk.

U septembru 1939 nemačke operative jedinice imale su 2.760.000, a u martu 1940 — 3.300.000 ljudi. Ukupni gubici od početka rata do marta 1940 iznosili su 22.823 mrtva i 475 nestalih.

Pisac je veliku pažnju poklonio razvoju ekonomskog potencijala Nemačke od 1939 do 1941 i vrlo detaljno je obradio organizaciju ratne proizvodnje u Nemačkoj, organe za ratnu ekonomiku u operativnim jedinicama i u osvojenim oblastima, trgovinu sa SSSR, trgovinu i liferacije drugim državama (Italiji, Rumuniji, Finskoj i Jugoslaviji), pitanje sirovina (gvožđe i čelik, obojeni metali, nafta, kaučuk i dr.), nedostatak radne snage, teškoće kaobraćaja, itd.

Po završetku poslednje faze rata na Zapadnom frontu Hitler je, 28 maja 1940, naredio da počnu pripreme za prelazak na mirnodopsku armiju, jer je očekivao da će uspeti da zaključi mir sa Velikom Britanijom. Ali pošto u tome nije uspeo, on je 13 jula naredio da otpočnu pripreme za desant na Britanska Ostrva, stim da napad počne u septembru 1940. Pošto vazduhoplovne pripreme za desant nisu dale očekivane rezultate i pošto general Franko nije dozvolio nemačkim trupama da uđu u Španiju radi napada na Gibraltar, Hitler je, iznenada i bez konsultovanja maršala i generala, doneo odluku za napad na SSSR. U vezi sa ovim planovima on je 31 jula 1940 naredio da se armija poveća na 180 divizija. Od sredine 1940 do sredine 1941 Nemci su formirali 84 nove divizije, od kojih 10 oklopnih i 8 motorizovanih.

Za nas su interesantni podaci o organizaciji i sastavu nemačkih snaga upotrebljenih u aprilu 1941 protiv Jugoslavije i Grčke. Planom je bilo predviđeno da ovim operacijama rukovodi iz Beča komanda kopnenih snaga, kojoj su bile potčinjene: 12. armija (1 oklopna grupa, 11, 14, 18, 30,

40, 41 i 50 korpus, koji su imali u svom sastavu: 46, 50, 72, 73, 76, 164, 198 i 294 pešad. diviziju, 2, 5, 9, 11 i 16 oklopnu, 60 motorizovanu, 4, 5 i 6 brdsku, *Das Reich* i *Adolf Hitler* SS divizije, brigadu *Herman Göring*, kao i 2 samostalna pešadiska puka); 2 armija (46, 49, 51 i 52 korpus, 79, 125, 132 i 183 pešadiska divizija, 8 i 14 oklopna, 16 motorizovana, 1. brdska i 101. laka divizija) i *strategiska rezerva* (4, 12 i 19 oklopna i 100. laka divizija). Kao što se vidi, Nemci su predvideli da na Balkanu upotrebe vrlo jake snage (32 divizije) mada, zbog brzog toka operacija, nisu uspeli da angažuju 7 od predviđenog broja divizija. Ovi se podaci pisca uglavnom slažu sa operaciskim dnevnicima 12 i 2 nemačke armije.

Posle završenog rata na Balkanu Nemci su u najvećoj brzini počeli da prebacuju snage i ubrzavaju pripreme za napad na SSSR, jer su u ovim operacijama na Balkanu bili izgubili 38 dragocenih dana. U junu 1941 Nemci su imali na svim ratištima ukupno 209 divizija, od kojih je na Istočnom frontu bilo 149, u Finskoj 4, u Norveškoj 8, na Zapadnom frontu 38, na Balkanu 7 1/3, u Africi 2 i u Nemačkoj samo 1 divizija. Kao što se vidi, oni su potcenili ne samo snagu Crvene armije, nego i prostor i vreme, jer su za operacije na Istočnom frontu odredili samo 153 divizije (računajući i divizije u Finskoj), koje nisu bile opremljene i osposobljene za zimsko ratovanje, dok su odredili isušivše jake snage za odbranu Zapadne Evrope i Norveške, tim pre što u to vreme slabe britanske snage nisu bile uopšte u stanju da izvrše ni najmanji desant (markar kao onaj kod Dijepa 1942) u Francuskoj i Norveškoj. Za operacije na Istočnom frontu Nemci su odredili 3 grupe armija (Severnu, Centralnu i Južnu), 10 armija (2, 4, 6, 9, 11, 12, 16, 17, 18 i »Norveška«), 4 oklopne grupe i 153 divizije (od kojih 19 oklopnih, 11 motorizovanih, 3 SS motorizovane, 2 brdske, 104 pešadiske I-XV talasa, 9 pešadiskih za obezbeđenje, 4 lake, 1 policisku). Iz ovih podataka mo-

že se videti da su Nemci u odnosu na 1940 udvostručili broj oklopnih i motorizovanih divizija i da su prvi put upotrebili 9 divizija za osiguranje, kao i 1 policisku diviziju. Ako detaljno proučimo sastav novih oklopnih divizija i tabele o ukupnom broju tenkova, videćemo da Nemci za rat protiv SSSR nisu mnogo povećali svoju tenkovsku udarnu snagu, jer su nove divizije formirali polovljenjem ranije postojećih, tako da su nove divizije bile lakše i pogodnije za komandovanje, ali su se zato povećali štabovi, kao i jedinice i ustanove za snabdevanje. Iz 24 tabele vidi se da su Nemci 22 juna 1941 imali 21 oklopnu diviziju (19 na Istočnom frontu i 2 u Africi), sa nekih 3.332 tenka, tako da je broj tenkova u odnosu na 1940 povećan samo za 760. Iako su Nemci prvi put formirali i upotrebili snage za obezbeđenje (9 divizija i 1 policisku diviziju), ipak one nisu bile dovoljne da obezbede ogromnu teritoriju, jer je nemačka Vrhovna komanda planirala da njene snage za 6—8 nedelja osvoje skoro ceo evropski deo SSSR i da do početka zime izidu na liniju Arhangelsk — Volga — Astrahanj.

Knjiga je puna pregleda i tabela u kojima je pokazan razvoj nemačke vojske od 1939—1941, kao i tačan formacijski sastav oklopnih, motorizovanih i pešadiskih divizija u maju 1940 i junu 1941. Naročito su interesantni pregledi (24—26) u kojima se mogu naći dosad nepoznati podaci o broju nemačkih tenkova, o proizvodnji tenkova i samohodki u toku 1941, kao i o izmenama u formaciji oklopnih divizija.

Prema svemu izloženom ova knjiga, i pored navedenih slabosti i nedostataka (nejedinstven metod obrade, nepreciznost o rasporedu snaga na Zapadnom frontu, nedostatak podataka o avijaciji), ima znatnu naučnu vrednost i pruža dosad najobjektivnije i najpotpunije podatke o nemačkim oružanim snagama 1939—1941, što znatno olakšava proučavanje i analizu nemačkih planova i organizacijskih mera u prvom periodu Drugog svetskog rata.

M. P. M.

ATOMSKA BOMBA, RASTURANJE SNAGA I BROJNA NADMOĆNOST

U anonimnom članku pod gornjim naslovom¹⁾ razmatra se upotreba atomske bombe u budućem eventualnom ratu i iznose mere koje bi branilac morao da preduzme da bi umanjio njen efekat.

U početku sukoba će upotreba atomske bombe verovatno biti neizvesna, ali će ona strana koja se nađe pred očiglednim porazom svakako pribеći ovom oružju za masovno uništavanje. Dobro je poznata postavka maršala Montgomerija po kojoj se strategija NATO-a zasniva na defanzivi, ali i na upotrebi atomskog oružja. Ako se uzmu u obzir prednosti armija koje raspolazu atomskom bombom (veliko smanjenje klasičnih jedinica, mali snabdevački aparat itd.), jasno je da armije zapadnih zemalja tome baš i teže, pošto nemaju računa da drže ogromnu, teško-pokretljivu, skupu i zastarelu vojsku. A pošto se pretpostavlja da će armije zapadnih zemalja biti u defanzivi, one bi u slučaju napada atomskom bombom imale da preduzmu izvesne efikasne mere, među kojima na prvom mestu dolazi rasturanje snaga. Međutim, ta mera ne predstavlja ništa novo. Poznato je, naime, da bi rastojanja i otstojanja između braniočevih snaga bila zaista neobično velika, a to je rasturanje u očiglednoj suprotnosti sa klasičnim principom koncentracije snaga u pravo vreme i na pravom mestu. No, da bi ono ipak bilo korisno po branioca, potrebni su:

— održavanje stalnog dodira sa neprijateljem i

— pokretljivost sopstvenih snaga.

U članku se na originalan način tretira pitanje neophodnosti održavanja stalnog dodira sa neprijateljem. Pritom se poziva na pukovnika Serijea²⁾ koji je rekao: Opšta deviza svih armija mogla bi da bude — držati se neprijatelja ili propasti. Izgleda malo čudnovato, ali je tačno da će bačena atomska bomba, i pored svog ogromnog dejstva, biti za napadača potpuno beskorisna ako bi branilac održavao stalan dodir s njim, pošto bi ona, u rejonu svog dejstva, nanela štete i sopstvenim trupama. Poznato je, sem toga, da topovi čute kada dođe do borbe prsa u prsa. Za pri-

mer se mogu uzeti dve protivničke strane: branilac se nalazi na dobro utvrđenom položaju, dok se napadač baš priprema za opšti napad, a prednji delovi su mu odvojeni od braniočevih borbenih osiguranja jednim pojasom od 300 m ničije zemlje. U ovom slučaju branilac bi mogao, teorijski, da baci na napadačeve istaknute delove atomsku bombu od 2 KT-bez bojazni po sopstvene trupe koje bi se na vreme sklonile u pripremljene zaklone ili skloništa. Ali, ako bi se nulta tačka nalazila na oko 1.000 m od braniočevih BO, napadačeve prednje trupe morale bi se zbiti na prostoru širokom oko 350 m, potpuno otečene od ostalih svojih snaga. Jedini izlaz iz te situacije bio bi im da potpuno izolovane produže napad na braniočeve položaje. U takvoj situaciji tenkovi, koji redovno podržavaju napad pešadije, biće od nje otečeni i nameravani udar čeličnom pesnicom napadača pretstavljace, bez pešadije, samo zveckanje oružjem. Ako bi se napadačevi tenkovi približili prednjim braniočevim linijama na oko 1.000 m (oko 1.800 m od glavne odbranbene linije), a branilac bacio atomsku bombu od 20 KT (sa površinskom eksplozijom), posade tih tenkova pretrpele bi teške gubitke, tim pre što su za vreme borbe poklopci na tenkovima stalno otvoreni. Što se, pak, tiče atomske bombe od 2 KT, ona bi se bez ikakve smetnje mogla baciti usred zone prikupljanja tenkova. Ako bi branilac, čak i u najnepovoljnijem trenutku za upotrebu atomske bombe, tj. kada se oba protivnika nalaze na otvorenom polju, bacio bombu od 2 KT na udaljenju od 1.500 m od sopstvenih trupa, napadaču bi (poglas ničije zemlje od 300 m još uvek postoji) ostala samo jedna upola sigurna zona kretanja širine oko 450 m. To su, dakle, prednosti održavanja stalnog dodira sa neprijateljem. Ali treba imati na umu da navedene cifre (međusobnih udaljenja protivničkih strana itd.) mogu varirati za nekoliko stotina metara, kao i to da se u svetu, izgleda, već proizvode t.zv. »džepne« atomske bombe (SAD i SSSR), a to znači da će im radijus dejstva biti, svakako, manji, ali će zato verovatnoća pogadjanja biti daleko veća. Tada će i stalni dodir sa neprijateljem imati još veći značaj.

Povećanje pokretljivosti velikih jedinica predstavlja i dalje problem broj jedan strategije i Zapada i Istoka. Rene

¹⁾ »Bombe, dispersion et loi du nombre«, *L'officier de réserve*, januar 1957.

²⁾ Colonel Serieye: Les armes atomiques sur le champ de bataille, *Tropiques*, jul 1954.

Pleven, bivši pretsednik francuske vlade, rekao je jednom prilikom u Savetu Republike: Da jedinica ne bi bila privlačan cilj treba da je rasturana. Ako je jedinica sama po sebi pokretljiva, ona se unapred može rasturiti pošto je u stanju da se relativno brzo prikupi. Ali, nameće se pitanje šta je u današnjim uslovima »relativno brzo«? Pozivajući se opet na pukovnika Serijea, u članku se kaže da bi jednom armiskom korpusu od 3—4 divizije (pri savremenom stepenu motorizacije i brzine kretanja), a koji je dotle bio rasturen na prostoru od 150 km, bilo potrebno bar 36 časova da bi poseo front širine oko 20 km. A tih 36 časova nikako nisu »relativno brzo« vreme. Za koncentraciju snaga biće, možda, mnogo čak i jedna noć (12 časova), pošto će odluka o upotrebi atomske bombe pasti za poslednjih 6—8 časova (pre sukoba), pa čak možda i pred sam sukob. Uostalom, što više rastu skladišta atomskih bombi, to će se više vulgarizovati upotreba tih bombi u ratu.

Po pitanju pokretljivosti nameće se pitanje šta će se desiti ako, sticajem prilika (baš zbog postojanja atomske bombe), dođe do stabilizacije fronta. Tada će biti potrebno mnogo manje vremena za otkaćinjanje atomske bombe nego za stavljanje diviziske artiljerije u dejstvo. Pošto se tu ne radi samo o pokretljivosti snaga KoV, treba podvući i pokretljivost vazduhoplovstva, za koje nema prepreka. Vazduhoplovstvo je u stanju ne samo da obavlja strategijski i vazdušni transport nego i da napada neprijateljsku pozadinu. Problem pokretljivosti postoji možda samo kada su u pitanju vazdušni konvoji, pri čemu se katkada, usled discipline kretanja, smanjuje brzina leta. Međutim, neki ozbiljan problem pokretljivosti u vazduhoplovstvu ne postoji, pošto iz dana u dan rastu brzine leta, obrušavanja, gađanja itd.

Zaključujući razmatranje problema pokretljivosti, postavlja se pitanje šta je moguće učiniti za tih presudnih 6—8 časova. Tu se preporučuje:

- rasturanje i ponovno prikupljanje;
- prikupljenost za sve vreme borbe i opet rasturanje.

U delu članka o stalnoj rasturenosti jedinica i posledicama

tog stanja kaže se da, ako pretstoji napad atomskom bombom, jedinice ne smeju biti prikupljene. Prema rečima nekog de La Palisa, jedinice nikada ne treba da budu prikupljene, a to znači da uvek treba da budu rasturene. Ovo bi bilo prihvatljivo, kaže se dalje, kada bi protivnici raspolagali približno istim snagama. Ali, šta će biti u tom slučaju sa onim koji je mnogo slabiji? Na ovo se pitanje u članku odgovara uglavnom ovakvom sugestijom: »Prestanimo da govorimo o napadu velikim jedinicama (armiskim korpusima, divizijama) i formirajmo sasvim male jedinice tipa komandoa, koje same po sebi neće predstavljati privlačan atomski cilj«.

Po pitanju pokretne (elastične) odbrane od napadača koji raspolaže velikom brojnomo nadmoćnošću, u članku se za branioca predlažu dva rešenja:

— ili se naglo i u redu povući, ako je to moguće, ne primivši bitku, ili

— prihvatiti okruženje.

Da bi se dokazalo kako je okruženje, u doba atomske bombe, mnogo opasnije nego ranije, u članku se uzima jedna okružena divizija koja je posela front širine oko 5 km, a može da se kreće po prostori prečnika oko 30 km. Ako bi na taj prostor bila bačena atomska bomba od 100 KT, njeno bi dejstvo obuhvatilo čitavu diviziju. Međutim, takva bi bomba bila nerentabilna za samo jednu diviziju, te bi se stoga mogla upotrebiti bomba od 20 KT, čije bi dejstvo bilo takođe porazno. Stoga je svaka koncentracija snaga već unapred osuđena na propast. Prema tome, čak i u okruženju snage branioca treba da budu rasturene, ne bi li se koliko-toliko umanjilo dejstvo atomske bombe. Ako su te snage još i nepokretne, onda su one unapred osuđene na poraz.

*

Članak je dosta interesantan zato što je živo predstavljena slika pešadije, tenkova itd. pri eksploziji atomskih bombi od 1-100 KT. Pada naročito u oči predlog pisca o formiranju manjih, veoma pokretljivih jedinica, tipa komandoa, ali je o ovome trebalo reći mnogo više.

S. L. K.

Pukovnik **Tomas F. Donehju: EKONOMISANJE U POZADINI¹⁾**

Problem naprezanja jedne zemlje radi održavanja oružanih snaga na potrebnom stepenu bojne gotovosti i dovođenje u sklad tih naprezanja sa njenom ekonomskom moći, danas je velika briga skoro svih država. Od toga nisu ostale pošteđene ni Sjedinjene Američke Države, iako u pogledu ekonomskog potencijala zauzimaju jedno od najistaknutijih mesta u svetu. Ako se tome doda još i neracionalno trošenje snaga i sredstava, često praćeno pojavama rasipništva, ovaj i inače složeni problem još se više komplikuje.

U ovom se članku analiziraju vojni izdaci u Armiji SAD i tendencija njihovog neprekidnog porasta, do koga velikim delom dolazi zbog ogromnih troškova u pozadini. Ujedno se predlažu mere da se izide iz ove teške situacije, vrlo opasne po interese nacionalne odbrane.

Brigadni general P. M. Robine, govoreći o tom problemu i pojavama rasipništva u Armiji SAD, ističe da vojno rukovodstvo mora biti iznad svega savesno i realno u svojim pretpostavkama i procenama. Karakteristično je i gledište feldmaršala Montgomerija, koji kaže da u naučnoj eri u koju ulazimo i koja se karakteriše stalnim porastom materijalnih troškova, vlade moraju obezbediti da se jačina oružanih snaga i obim mera bezbednosti kreću u okvirima ekonomskih mogućnosti tih zemalja. Zbog toga prvenstveno preporučuje da se pristupi skraćivanju predugačkog »repa« pozadinskih ustanova.

Veličina savremene armije, brojnost i komplikovanost naoružanja i opreme, intenzivnost obuke i mnogi drugi činioci zahtevaju velika finansijska i materijalna sredstva, koja su ograničena budžetskim mogućnostima. S obzirom na to potrebno je na prvom mestu shvatiti značaj pravilnog ekonomisanja i racionalnog i saveznog trošenja sredstava namenjenih za vojne potrebe. Niko ne bi smeo ostati ravnodušan ni prema cenama pojedinih delova ratne opreme, niti prema načinu njihovog iskorišćavanja. Opštim staranjem mogu se ostvariti velike uštede, imajući u vidu da one, pa i najmanje, imaju odgovarajući ekonomski efekat.

U doba hladnog rata poseban značaj ima održavanje oružanih snaga u odgova-

rajućoj jačini i spremnosti za eventualnu upotrebu. Iako se nastoji da se ovo postigne minimalnim utroškom ljudske snage, novca i materijalnih sredstava, ipak su troškovi koji odavde proističu veoma veliki. Pored toga, hladni rat pojačava potrebu za modernizacijom armije uopšte, a posebno za zamenjivanjem zastarelog naoružanja i opreme novim, što, sa svoje strane, nameće nove i velike izdatke. Zbog toga se čine pokušaji da se ovaj problem reši putem smanjivanja efektivna oružanih snaga. Međutim, više razloga govori da ovo nije pravilan put, jer smanjivanje snaga ne znači i proporcionalno smanjivanje troškova, dok neprestano i ekvivalentno smanjivanje oružanih snaga može u odlučujućem momentu dovesti do katastrofalnih posledica.

Troškovi za izvođenje nastave u modernoj armiji takođe su veliki i u stalnom porastu. Tako, naprimer, obuka jednog pilota za letenje na mlaznom avionu košta 275.000 dolara, dok čas letenja jednog helikoptera iznosi 500 dolara, itd. Ako ovi i slični troškovi zadrže tendenciju stalnog porasta, u budućnosti će se doći do fantastičnih cifri. Utvrđeno je da se koštanje ratova od 19. veka sukcesivno povećalo za 10 puta. Drugi svetski rat je koštao 380 biliona dolara, a računa se da će budući rat koštati oko četiri triliona.

Rad na polju istraživanja i upotrebe novih oruđa, a naročito atomske energije, u velikoj meri zavisi od ekonomskog potencijala i zahteva velika naprezanja u tom smislu.

Mnogi istraživači uzimaju u obzir ovu činjenicu i time se približavaju srži problema. Međutim, ograničeni na usko naučni i laboratorijski rad, pri razmatranju problema boljeg ekonomisanja često zanemaruju troškove vezane za gomilanje zaliha tih i drugih sredstava u pozadini. A stvaranje ovakvih zaliha povećava troškove do ogromnih razmera. U ovakvoj situaciji pozadina baš pretstavlja pogodnu oblast za ekonomisanje u najširem smislu. Ovo se, na nesreću, ne shvata pravilno, pa se problematika ekonomisanja u pozadini svodi na aktivnost drugostepene važnosti i smatra isključivom nadležnošću pozadinskih organa. Zbog toga se javlja paradoks da se o ekonomisanju više vodi računa u borbenim jedinicama nego u pozadinskim organima i ustanovama. Ovakva praksa, mada i u njoj ima preterivanja, dokaz je dobre discipline u oružanim

¹⁾ Economics of Logistics, by Colonel Thomas F. Donahue, *Military Review*, decembar 1956.

snagama, koja je značajan činilac u sprečavanju rasipanja materijalnih sredstava. Dobro disciplinovana i borbeno spremna armija ujedno je i vrlo ekonomična.

Pravila i propisi kojima se reguliše rad pozadine veoma su zamršeni, a usto stvari se još više komplikuju time što se u pozadinskim organima i ustanovama sprovođa disciplina i ostale mere po istim obrascima kao i u borbenim jedinicama. Ravnanje vozila za preglede, postavljanje hiljada i hiljada vozila na drvene podmetače pod određenim uglovima i slično, predstavljaju pravo rasipanje ljudskog rada i novca. U tom pogledu daleko su prostiji i ekonomičniji postupci u civilnim ustanovama sličnog tipa.

Principi organizacije vojnih jedinica teško se mogu uspešno primeniti na organizaciju pozadine. Najpovršnijim posmatranjem može se otkriti da je sadašnja organizaciona struktura upravnih organa u pozadinskim ustanovama Armije SAD krajnje nepogodna. Ovo se može slikovito pretstaviti činjenicom da u pozadini biva sve manje ašova, dok su računari (*Rechenchieber*) sve brojniji.

Veličina materijalnih troškova zavisi još i od karakternih osobina i ličnog poštenja starešina. Poštenje je danas od ogromne važnosti, ali ono kroz istoriju nije uvek krasilo američke vojne rukovodioce. Korupcija, podmićivanje i razne špekulacije nisu bile usamljene pojave. Danas to nije tako, mada je posle Drugog svetskog rata otkriveno nekoliko slučajeva. Svakako da ovakvi postupci dovode do rasipanja novca namenjenog nacionalnoj odbrani.

S obzirom na izneto, postavlja se pitanje da li bi bilo ekonomičnije ako bi se pozadina odelila od oružanih snaga, tj. ako bi oružane snage dobijale sva materijalna sredstva i usluge neposredno od civilnih ustanova i proizvođača. Neosporno je da bi se u tom slučaju ostvarile velike uštede u finansijskim sredstvima i tako omogućilo pojačavanje borbenih efekta. U tome se, međutim, krije druga opasnost. Armija bi lako mogla postati žrtvom borbe konkurentskih grupa, koje profit stavljaju iznad interesa nacionalne odbrane. Zbog toga reorganizacija u ovom smislu ne može doći u obzir. Poželjno je, međutim, a izgleda i neizbežno, da se tehničke službe KoV objedine u zasebno telo, kao što je to već učinjeno u mornarici i vazduhoplovstvu.

Da bi se sagledale mere koje bi trebalo preduzeti radi poboljšanja ekonomisanja

u pozadini, u članku se dalje razmatraju njene osnovne slabosti.

Na prvo mesto dolazi gomilanje ogromnih zaliha materijalnih sredstava. Troškovi za njihovu nabavku i transportovanje su ogromni. Iako u miru Armija SAD nije u punoj jačini, ipak materijalni troškovi za ishranu, obuku i pokrete iznose približno milion dolara dnevno. Ako pretpostavimo da je potrebno držati u rezervi materijalna sredstva za 60 dana, znači da troškovi iznose oko 60 miliona. Međutim, sredstva se drže u rezervi i za daleko veći broj dana (za godinu i više), što, preneto u novčanu vrednost, predstavlja nekoliko stotina miliona dolara. Ako se ovome dodaju transportni troškovi, koji nisu uneti u gornji račun, onda se navedene cifre još više povećavaju.

Drugu slabost predstavlja nedostatak podataka o ceni koštanja svakog artikla ili usluge. Dosada se uspeo samo toliko da se proračuna godišnja cena koštanja za jednog vojnika, ali je cena koštanja za održavanje jednog tenka još uvek tajna. Takođe bi trebalo naći neki modus da se sa ekonomskog stanovišta sagleda opravdanost postojanja svake pozadinske ustanove, uzimajući u obzir cenu koštanja artikala, uskladištavanja, transporta, opravki, rada i dr. Kroz novčanu vrednost i troškove, svi pozadinski organi i ustanove prikazali bi se u pravom svetlu. Podaci dobijeni na ovaj način najbolje će pokazati koje pozadinske organe i ustanove treba eliminisati, a koje zadržati. Ako se uporedi broj zaposlenih u civilnim preduzećima sa brojem zaposlenih u sličnim vojnim ustanovama, videće se da je prvi broj znatno manji, kao i to da se u vojnim ustanovama još ne znaju troškovi koštanja za obavljanje pojedinih funkcija i poslova. Uzimanje u obzir samo troškova materijalnih sredstava i usluga, bez pomenutog faktora, predstavlja lutanje po mraku.

Treća slabost sastoji se u neracionalnom iskorišćavanju jedinica službi u doba mira. Nužno je da se borbene jedinice za vreme mira neprekidno obučavaju, kako bi se postigao potreban stepen borbene sposobnosti. Međutim, takav princip se ne može primeniti i na jedinice službi. U Drugom svetskom ratu jedinice službi su odmah posle kraće obuke upućivane na izvršenje određenih poslova uz puno angažovanje. Pored toga, česta je pojava da se udvaja osoblje potrebno za izvršenje tehničkih poslova visoke stručnosti. Naime, raspolaže se sa dovoljno honorarnih

tehničara za izvršenje određenih poslova, ali se, i pored toga, na istom poslu angažuje i odgovarajuća vojna formacija. Ako se uzme u obzir da su visokokvalifikovani tehničari u većini slučajeva stekli svoja znanja u armiji, i da ih armija po završetku školovanja uzima kao honorarno osoblje, onda je jasno da sve to predstavlja nepotrebno trošenje novca. Nesumnjivo je da bi bilo mnogo ekonomičnije ako bi se za visokokvalifikovani rad angažovalo samo honorarno tehničko osoblje, a vojne formacije raspustile. Slično dupliranje se pojavljuje i u pozadinskim ustanovama, gde se oficiri u odnosu na građanska lica smatraju kao prekobrojni, bez obzira na njihovo iskustvo, raniju delatnost i buduću ulogu.

Četvrti nedostatak sastoji se u otporu da se jednom raskrsti sa tradicijama. Verovatno je da će kroz 50 godina svaki današnji metod izgledati vrlo neekonomičan, ali je isto tako pogrešno raditi po jednom istom metodu čitavih 10 godina. U današnjim uslovima, promena jednog usvojenog metoda predstavlja težak posao. Troškovi za održavanje opreme dostižu već milion-ske vrednosti. Samo vrednost rezervnih delova po tehničkoj grani u jednoj armiji daleko premašuje veličinu troškova ishrane svih jedinica iz sastava te armije. A to je samo jedna grana. Jedan od razloga za ovako velike troškove leži u privrženosti da se održavanje opreme vrši po sistemu stepena. Radi rešenja ovog problema preporučuje se da se broj stepena od pet svede na dva, stim da trupe obavljaju poslove prvog stepena, u koji se uključuju poslovi dosadašnjeg prvog, drugog i deo poslova trećeg stepena, a tehničke službe poslove drugog stepena u koji ulaze svi ostali poslovi. Značajno je u novom sistemu to da će mnogi delovi opreme otpasti i da, što je naročito značajno, neće više biti evakuacije opreme u pozadinu. Ta je evakuacija od četvrtog stepena vrlo neekonomična, a nadalje predstavlja pravo rasipanje novca i napora, jer su troškovi evakuacije veći nego sama vrednost opreme koja se evakuuje.

Peti nedostatak, koji košta nebrojene milione, leži u shvatanju da se problemi pozadine mogu rešiti administrativnim putem, preko glomaznog pozadinskog upravnog aparata. Očigledno je da izvesna pozadinska ustanova nije potpuna ako na njenom čelu ne stoji visokokvalifikovani

upravni aparat sa bogatim praktičnim iskustvom. Međutim, upravni aparat se u većini slučajeva bavi pretežno administrativnim umesto praktičnim poslovima, tako da 90% svojih napora utroši u traženje svog mesta i na istraživačko-opitne radove, pa stoga nema vremena da se bavi svakodnevnim poslovima. Usled toga se dešava da na jednog čoveka koji radi dolazi pet ljudi koji posmatraju njegov rad, vrše ispitivanja i o tome prikupljaju podatke. Iz ovih slabosti upravljanja ne treba izvući negativan zaključak da je upravni aparat nepotreban. Naprotiv, on je potreban, samo je nužno da sve svoje napore usmeri na produktivan i praktičan rad, a da istraživačko-opitnu delatnost prepusti odgovarajućim institucijama, sa kojima treba organizovati pravilnu saradnju.

Najzad, šesta slabost proizlazi iz nedostatka podataka o vrednosti rada u okviru delatnosti pozadinskih organa i ustanova. Dok se materijalnim sredstvima poklanja potrebna pažnja i ona se vrlo brižljivo čuvaju, dotle se ljudski rad malo ceni. Dešava se da se utroše nebrojeni radni časovi za opravku delova opreme koji nemaju neku veću unutrašnju vrednost. U tom pogledu Armija SAD mnogo zaostaje za industrijom i postoji otpor da se ova greška prizna, mada se ovo dešava u hiljadama ustanova i organa pozadine. Ako bi se ove neosporne činjenice primile, postigle bi se ogromne uštede na širokom polju delatnosti pozadine.

U zaključku članka se ističe da sadašnja jačina oružanih snaga SAD nije proporcionalna sa veličinom fondova koji se na njih troše. Gubici koji proizlaze iz rada pozadine su zapanjujuće veliki i sada je momenat da se ulože svi napore radi zaustavljanja rasipanja u pozadini, pre nego što se pojave prepreke koje bi mogle da postanu nesavladive zbog nedostataka sredstava. Bolje je da se blagovremeno skine »masi sa pozadine da bi se ojačali mišići borbenih snaga«, što drugim rečima znači: istim ili manjim utroškom finansijskih sredstava — dobiti veći broj modernih divizija. Radi toga je potrebno pristupiti smelom eliminisanju svih slabosti u pozadini i prekinuti sa nekorisnom praksom kao što je, naprimer, petostepeni sistem održavanja opreme.

Pukovnik B. E. M. Kloz: HELIKOPTER I NJEGOVA PRIMENA¹⁾

30

Makavak bio dalji razvoj aviona, doći će dan kada će helikopter postati predmet svih izučavanja inženjera-atomista.

Tomas Edison (umro 1931)

Pisac je u nizu uzastopnih članaka dao vrlo iscrpan prikaz helikoptera, počev od njegovog postanka i sadašnje primene do perspektive njegovog daljeg razvoja.

*

Postican nagonom za osvajanjem prostora, čovek je u helikopteru našao dragoceno sredstvo koje mu omogućava da kroči na bilo koje mesto na zemljinoj kugli — na polovima i ekvatoru, na kopnu i moru. I tamo gde priroda još zasada uskraćuje helikopteru i ono malo prostora koji mu je potreban za sletanje, njegov putnik može po volji da posmatra, snima ili proučava predele pod sobom, dok helikopter lebdi u vazduhu na jednom istom mestu.

Zbog toga pred helikopterom stoji velika budućnost. »Ružno pače« je postalo ne samo dopunsko prevozno sredstvo, već i »devojka za sve«, koja se prema ukazanoj potrebi pretvara u mirnodopsko ili ratno oruđe.

Ideja letilice sa obrtnim krilima veoma je stara; ustvari, na nju nailazimo još u staroj Kini — u obliku leteće čigre. Međutim, bilo je potrebno sačekati čak XV vek da bi ova zamisao dobila i svoje ime²⁾, odnosno završetak Drugog svetskog rata i pojavu gasne turbine i rakete, pa da se ova ideja ostvari tako da se ta letilica može primenjivati u svim granama ljudske delatnosti.

Zanimljivi su mnogobrojni projekti i ostvarenja XIX i XX veka. Naučnici, matematičari, smeli konstruktori, tehničari često puni fantazije — svi su oni doprneli da helikopter postane ono što je danas.

Pošto se vazduhoplovna tehnika usmerila ka nadzvučnim brzinama, samim tim avion ne može više da zadovolji sve civilne i vojne potrebe. Stoga je bilo potrebno naći neku drugu konstrukciju te-

žu od vazduha, originalniju, skromniju, ali saobraženu potrebama poljoprivrede, ekonomike, industrije i vojske.

Dok je površina koja nosi avion (krila) pričvršćena za njegov trup, ona se kod helikoptera okreće oko jedne ose. To je razlog što se avion, da bi poleteo, mora da postavi protiv vetra i da se sa dosta velikom brzinom zaleti duž jedne staze. Da bi se održao u vazduhu, avion mora da u letu zadrži tu brzinu pomoću elise ili mlaznog motora. S druge strane, sletanje aviona stvara posebne teškoće.

Nasuprot tome, helikopter se uzdiže zahvaljujući aerodinamičkoj sili koja nastaje okretanjem krakova rotora. Čim ta sila savlada silu teže, aparat je u stanju da lebdi u vazduhu i da promenom koraka rotora po želji menja visinu. To mu omogućava da vertikalno uzleće i sleće na vrlo ograničen prostor i na svaki teren. Osim toga, helikopter je u stanju da po potrebi lebdi u mestu i na maloj visini. Ovo su neke od njegovih osnovnih karakteristika, zahvaljujući kojima je helikopter postao prvorazredno transportno sredstvo koje mu daje preimuštvo nad avionom, tako da za zadatke za koje su potrebne male brzine (najviše 380 km/h) i srednji radijus dejstva (400 do 500 km) helikopter postaje nezamenljiv.

U daljem izlaganju navode se neke prednosti helikoptera nad avionom. Pre svega, radi kretanja po zemlji avionu su potrebna ogromna letilišta sa svim uređajima, betonske poletno-sletne staze duge po nekoliko kilometara, znatne instalacije i oprema za noćno letenje, što sve iziskuje velika finansiska sredstva. S druge strane, helikopter se zadovoljava površinom nešto malo većom od one koju zapremaju njegovi rotori pri obrtanju; ta površina ravna je trgovima po većim gradovima, terasama višespratnica ili hotela. Ako to okolnosti zahtevaju, malo dima radi određivanja smera vetra, običan beli krst radi označavanja platforme, jedna svetiljka sa parom natrijuma, raketa ili običan far za noćno sletanje, biće helikopteru dovoljni; štaviše, u izuzetno hitnim slučajevima,

¹⁾ La Giraviation, par le Colonel B. E. M. Close, L'Armée — La Nation, april, avgust, septembar, oktobar i novembar 1956.

²⁾ Helikopter = helix (elisa) + pteron (krilo) je naziv koji potiče od Leonarda da Vinčija, 1490. U biblioteci u Milanu nalazi se rukopis sa crtežom jedne leteće mašine.

signal za pomoć pilota oborenog nad morem ili neprijateljskom teritorijom, biće dovoljan da mu helikopter pritekne u pomoć, pa čak i da ga spase.

Međutim, konstrukcija sadašnjeg helikoptera nije bez zamerke. Naprimera, zaključci sa prvog savetovanja eksperata američkog vazduhoplovstva, održanog maja 1954, helikopteru pripisuju uglavnom ove nedostatke:

— usled jakih vibracija potrebne su mu česte revizije; sastavljen je iz veoma skupih delova: prenosna osovina staje 10.000 dolara, a traje 300 časova; krakovi rotora staju 1.800 dolara i traju isto toliko; celokupna konstrukcija helikoptera je veoma složena; za opravku su potrebne specijalne alatke; delovi mu nisu standardizovani; vrlo velika osetljivost na pesak i prašinu.

Kao dalji nedostaci mogli bi se još navesti: mali radijus dejstva, mala brzina i činjenica što dosadašnji tipovi helikoptera nisu naoružani; ali zato, s druge strane, stručnjaci smatraju da postoji svega 5% verovatnoće da njegovi vitalni delovi budu pogođeni i onesposobljeni. Pored toga, zahvaljujući svom niskom letu, helikopter se teško otkriva pomoću radara, a za borbu protiv njega ne dolaze u obzir brzi lovački avioni.

*

Posle iscrpnog pregleda današnjih tipova helikoptera, prelazi se na izlaganje njihove raznovrsne primene i ističe se da se u civilne svrhe helikopter koristi sve više i da mu je namena sve raznovrsnija. Što se tiče poljoprivrede, helikopter se može upotrebiti za zasejavanje velikih površina (Afrika, Australija, Novi Zeland), jer tri helikoptera zaseju površinu od 1.000 hektara za tri dana. Dalje, on se pokazao nezamenljivim pri poljoprivrednim radovima kod visokih kultura (žita, šećerne trske, pamuka i sl.), zatim u plavljenim oblastima (pirinač), kao i na terenima koji su inače nepristupačni drugim vozilima i mašinama. U oblasti borbe protiv raznih štetočina helikopter može u roku od jednog časa da obuhvati površinu od oko 50 hektara. On ima još i tu prednost što ne oštećuje kulture, kao što je to inače slučaj sa traktorom, a ušteduje veliki broj radnih časova i ruku. Njegova je pomoć od neprocenjive koristi i prilikom šumskih požara. I u stočarstvu nalazi široku primenu: za prenos stoke iz bezvodnih krajeva, za poribljavanje jezera itd.

U civilnom vazduhoplovstvu sa helikopterom je otpočela nova era: za male i srednje daljine on postaje najbrže i najugodnije prevozno sredstvo. Za povezivanje gustih gradskih naselja udaljenih od aerodroma on ima tu prednost što je u stanju da poleti i sleti u sam centar grada i da na taj način dopremi putnike takoreći do samog praga kuća. Pošto su u daljem izlaganju navedene već postojeće veze između gradova u pojedinim zemljama (USA, Velika Britanija, Belgija, Nemačka, SSSR), zadržava se na zanimljivom projektu koji treba da se ostvari u najbližoj budućnosti, a to je povezivanje Brisla sa Parizom³⁾ (2 časa), Londonom (3 časa), Holandijom, Rurom, Sarskom oblast i Alzasom — odnosno međusobno povezivanje jedne oblasti sa 72 miliona stanovnika naseljenih po gradskim i industrijskim centrima koji se nalaze na srazmerno malim otstojanjima. U prvo vreme veza će postojati triput dnevno, a docnije četiri do pet puta. Time što će helikopter sletati u sam centar Pariza i Londona, uštedeće se 55 minuta u poređenju sa dosadašnjim uobičajenim avionskim vezama.

Helikopter nalazi veliku primenu i u industriji. On se, naprimera, može koristiti za prebacivanje velike količine materijala na nepripremljeni teren, za spuštanje delova mostovske konstrukcije, montažnih zgrada, naftovoda, kablova — kao što je to bio nedavno slučaj u Engleskoj, gde bi inače, da nije bio upotrebljen helikopter, bile upropašćene stotine mladih sadnica. Helikopter će imati primenu i kod električnih preduzeća — za nadzor nad da'ekovodima, pronalaženje kvarova mreže i brz prenos osoblja i materijala. Naposletku, zabeležen je i primer jednog geologa koji je, u cilju mineraloških ispitivanja, uspeo da helikopterom pregleda 100 km² Sahare na čas i da se bez teškoće spusti na mesta koja je odabrao.

Na polju civilne zaštite helikopter dobija sve veću primenu pri spasavanju ribara, smučara, avijatičara palih u more, osoba zalutalih u planini, žrtava poplave (u Holandiji 1953, u SAD decembra 1955), zemljotresa (u Orleansvilu, 1954, 13 helikoptera spaslo je stotine osoba), avionske nesreće (avgusta 1955 u Štutgartu) itd.

³⁾ Prema najnovijim obaveštenjima, već je uspostavljena veza helikopterom između Pariza i Brisla — prim. B. K.

Helikopter je takoreći nezamenljiv pri snabdevanju naselja na visokim planinama i mestima udaljenim od saobraćajnica, kao i pri snabdevanju dalekih postrojenja, kao što su radarske i radio stanice (napr. na Grenlandu), svetionici, zatim krajevi zavejani snegom ili poplavljeni. Dalje, za prevoz hitnih bolesnika, lekara, lekova, visokih funkcionera itd., kao i za nadzor nad putevima, granicom i za potrebe policije ili carine. Došlo je još do jedne zanimljive primene helikoptera u Geofizičkoj godini kada je, blagodareći njemu, jedna grupa naučnika na Aljasci obavila tokom jednog leta posao za koji bi joj inače bilo potrebno šest letnjih sezona (na neka mesta, za koja im je inače bio potreban ceo dan hoda, dospeli su za nekoliko minuta letenja).

*

Pošto se osvrnuo na iskustva stečena sa helikopterom u Koreji i Indokini, kao i na tipove helikoptera kojima sada raspolaže Američka armija, pisac iznosi u koje se sve vojne svrhe može koristiti helikopter. Pre svega, on pretstavlja dragoceno prevozno sredstvo komandnog osoblja, jer je zbog sve veće rastrkanosti fronta i nesigurnosti puteva retabilniji i sigurniji od zastarelog džipa. Na taj način, lični kontakt komandanta i trupa, kao i prevoz oficira za vezu i kurira biće mnogo bolje osigurani. I osmatranja svake vrste biće znatno olakšana. Dalje, helikopter će predstavljati veliku olakšicu prilikom brzog polaganja dimnih zaveza i minskih polja, bilo na sopstvenim položajima ili u neprijateljskoj pozadini. Isto tako će poslužiti za postavljanje kablova i instalisanje kratkotalasnih relejnih stanica. Pored toga što će služiti za navođenje vazdušnih snaga na objekte na zemlji, kao i kod dirigovanih projektila, raketnih zrna i bestrajnog oružja, helikopter će zameniti i remorker-tegljač, naročito u onim slučajevima kada uzburkano more ne dozvoljava malim remorkerima da se otisnu; za vreme rata on će služiti i kao minolovac i svaki će konvoj imati na palubi po jedan helikopter sa takvom ulogom.

S tačke gledišta logistike helikopter ostvaruje osveštanu težnju svakog borca da se snabdeven što je moguće bliže prednjoj liniji, jer ovi aparati mogu da slete i polete i sa najtežih terena gde bi se nalazile trupe. Time se izbegava skupi način snabdevanja padobranom, nepotrebno traženje, a kasnije i prenos stvari bačenih

iz vazduha. Na taj način, upotrebom helikoptera sprečava se rasipanje materijala, eliminiše se služba specijalnog pripremanja i pakovanja koju iziskuje snabdevanje padobranima, kao i udesi kojima su izložene transportne jedrilice. Evo nekih primera kako se helikopter može koristiti za snabdevanje jedinica:

— 105 helikoptera tipa *H 21* mogu neprekidno snabdevati prve redove sa po 134 tone materijala na čas — na udaljenosti od 55 km, ili sa po 69 tona na čas — na udaljenosti od 95 km;

— 20 helikoptera tipa *H 16*, prenoseći 200 puta po 3 tone, mogu snabdevati jednu artiljerisku divizionu (550 tona dnevno); ili još bolje, 100 helikoptera od po jedne tone korisnog tereta, leteći neprekidno 24 časa brzinom od 150 km/č, mogu preneti 2.000 tona materijala na udaljenost od 100 km, odnosno četvorodnevno sledovanje jedne artiljeriske divizije.

Perspektive za transport trupa su veoma povoljne. U Koreji je 1951 godine 6 helikoptera za 15 časova u 160 letova (po 6 ljudi) prenelo jedan bataljon mornaričkih strelaca od 1.000 ljudi na daljini od 80 km. Prevoz na zemlji, u toj konkretnoj situaciji, zahtevao bi osam puta duže vreme. Jedan puk američkih helikoptera prebacio je iz Indokine za Panmundžon 5.000 ljudi za 11 dana. U Malaji 1953 godine helikopteri britanske mornarice sa 5 sedišta preneli su za 24 časa 2.000 boraca pod opremom, s tim što uopšte nisu sletali, pošto je ljudstvo spušteno pomoću užadi.

Skorašnji opiti pokazali su da se sa sadašnjim helikopterima može preneti dva i po puta više materijala nego sa istim brojem kamiona od 3 tone, čak i kad su drumovi u odličnom stanju.

Helikopter je kao sredstvo za evakuaciju ranjenika odigrao prvoklasnu ulogu: desetine hiljada ljudi duguju svoj život isključivo helikopteru, koji je često bez prekida radio na spasavanju ranjenika i pod vatrom neprijatelja, sa ili bez zaštite lovaca-bombardera. Tako je, na primer, od aprila 1950 do decembra 1954 u Indokini evakuisano pomoću helikoptera 11.797 ranjenika, od kojih je nekim pružena prva pomoć i transfuzija još tokom samog leta. U blizini nosača aviona treba neprestano da leti po jedan helikopter — spreman da interveniše u slučaju udesa prilikom sletanja ili uzletanja aviona. Postradali se spasavaju na taj način što se iz helikoptera koji lebdi u mestu spušta čelično uže; u slučaju da ranjenik

nije u stanju da se sam za njega zakači, jedan član posade spušta se do nastradalog pomoću lestevica od užadi.

Postoje podaci da su helikopteri mornarice snabdeveni nuklearnim projektilima za borbu protiv podmornica.

Pokušavajući da prikaže perspektive daljeg razvoja helikoptera, pisac ovako predstavlja sliku sledećeg munjevitog rata: 470 *letećih tenkova*, postrojenih u sedam kolona, mogu da dominiraju oblašću po veličini ravnoj Australiji i da seju puštoš — tokom dva dana — ravnu onoj koju bi proizvela konvencionalna armija od 40.000 ljudi. Ako bi se ovim snagama dodalo još i 10.500 džinovskih helikoptera, ove bi snage mogle uspešno dominirati ovom oblašću čitave dve nedelje i savla-

dati konvencionalnu armiju od 100.000 ljudi.

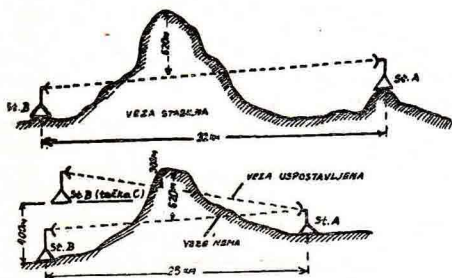
Drugi svetski rat dao je kombinaciju tenk-avion. Treći svetski rat, po mišljenju pisca, stvorio je kombinaciju atomska bomba-helikopter, efikasnu formulu za objedinjavanje pokretljivosti sa trećom dimenzijom, ustvari za onu moć koja je uzalud tražena u sukobima tokom prve polovine XX veka.

Na osnovu svih iznetih i drugih opštih iskustava, vojni faktori su došli do zaključka da je helikopter postao neophodan. On je odavno daleko prevazišao civilni sektor i iz ratova na Dalekom Istoku izišao usavršen i priznat od svih kompetentnih stručnjaka.

Ing B. K.

Pukovnik P. Kirkilo: NEKA ISKUSTVA PRI EKSPLOATACIJI SREDSTAVA VEZE¹⁾

Obezbeđenje radiorelejne veze na planinskom zemljištu. Osobnosti borbenih dejstava na planinskom zemljištu uslovljavaju niz specifičnih potreba i mera u organizaciji veza uopšte, a radiorelejnih posebno. Zato pored opštih principa, koji spadaju u domen nastave i instruktaze, treba koristiti i ona iskustva koja daje sama praksa. Pisac u ovom članku razmatra nekoliko takvih iskustava.

Skica 1

Veza između dve radiorelejne stanice na rastojanju od 32 km, pri visini prepreke od 620 m, bila je stabilna (vidi sk. 1), ali je prekinuta kad se radiostanica A približila radiostanici B na udaljenje od 25 km i ponovo uspostavljena kada je stanica B pomerena 400 m ustranu i podignuta na višu tačku (tačka C). Stabilna

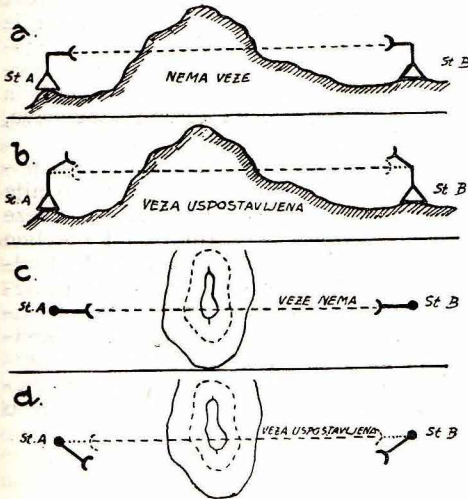
radioveza dveju stanica (A i B) na rastojanju od 25 km održavala se samo dok je visina prepreke bila 60—255 m. Međutim, pošto se na tom pravcu protezao neobično krivudav planinski klanac, kroz koji je tekla velika reka, verovatno je da je upravo taj klanac sa rekam i poslužio kao opšti talasovod.

Položaj antene treba često menjati da bi se uspostavila radioveza na pravcima gde se isprečavaju veće vazdušne prepreke (naročito za ultrakratke (UK) talase). To znači da treba menjati vertikalni i horizontalni ugao antene u pravcu radiostanice sa kojom se radi. Tako, naprimer, dok se antena nalazila u normalnom položaju, radioveza nije bilo (sk. 2a). Međutim, posle promene ugla, ona je uspostavljena, istina slabije čujnosti, ali je rad ipak bio moguć (sk. 2b). U drugom slučaju, kada se antena nalazila u položaju kao na sk. 2c, veza je otkazala, a pojavila se posle stavljanja u položaj na sk. 2d.

Za obezbeđenje radiorelejne veze na planinskom zemljištu često se radiostanice moraju postavljati na najviše planinske

¹⁾ Обеспечение радиорелейной связи в горной местности, М. Ч. Чему учит опыт эксплуатации средств связи зимой полковник П. Киркилло; Военный связист, februar 1957.

visove, a ako bi ovi bili nepristupačni vozilima, onda se transport osoblja i sredstava veze vrši helikopterom.

Skica 2

U cilju pripreme obezbeđenja veza na planinskom zemljištu treba sastaviti šemu profila trasa, ako se ne raspolože stereoskopskom kartom sa detaljno izraženim reljefom zemljišta. Takva karta ili šema dozvoljava da se odrede mogućnosti i mesta postavljanja radiorelejnih stanica po delovima i na celoj trasi, kao i teškoće koje treba savladati. Važno je da se utvrdi gde radiostanice, montirane na automobilima, neće biti u stanju da savladaju prepreke, s obzirom na visok nagib zemljišta i nagle promene temperature, odnosno vremenske promene. Zato radiostanice ponekad treba montirati na oklopna kola (ili planirati upotrebu helikoptera), što će, pored ostalog, obezbediti neprekidnost radiorelejne veze.

Pošto u planini često dolazi do naglog slabljenja kvaliteta radioveze za vreme zalaska sunca i nastupanja mraka, treba blagovremeno obezbediti druge kanale veze i preći na talasne dužine koje su manje podložne uticaju ovakvog atmosferskog fenomena.

Eksploatacija sredstava veze zimi. Duboki, snežni pokrivač i niska temperatura ispoljavaju ozbiljan uticaj na eksploataciju tehničkih sredstava veze. Zbog toga se

javljaju posebne teškoće u obezbeđenju neprekidnosti rada. Tako se u toku Drugog svetskog rata dešavalo da mnogi napore i snalažljivost osoblja veze ponekad nisu bili u stanju da obezbede njenu neprekidnost. Dalje se iznose neka iskustva starešina Sovjetske armije u eksploataciji sredstava veze zimi i koja se odnose na postupke neposrednih rukovodaca sredstava veze, od čije uvežbanosti, iskustva i metoda, u krajnjoj liniji, zavisi opšta stabilnost rada. Tako je, naprimer, radiostanica jednog sovjetskog pešadijskog bataljona otkazala rad za nekoliko časova kada je sa velikom mrazu (-25°C) bila unesena u zagrejanu zemunicu. Šta je tome bio uzrok? Nagla promena temperature izazvala je smanjenje izolacionih sposobnosti pojedinih delova, oksidaciju metalnih delova, naglu izmenu napona struje radiostanice i narušavanje tačnosti podeoka skale. Prekid bi se izbegao da se radiostanica postepeno prilagođavala višoj temperaturi prethodnim zadržavanjem u umereno zagrejanim delovima zemunice. Iskustvo je pokazalo da treba izraditi specijalne, tople navlake za zaštitu radiostanice i njenih delova (akumulatora, ručnog generatora, agregata itd.) od nagle promene temperature i hvatanja vlage i da pri radu na jakom mrazu, pored toplih navlaka, radiostanice treba obavezno stavljati na suva i zaštićena mesta.

U toku zime 1942, za vreme odbrane Novorosijska, jedan sovjetski puk uputio je u pozadinu neprijatelja izviđačku grupu, u čijem su se sastavu nalazili i radiotelegrafisti. Pošto prilikom prijema akumulatora radiotelegrafisti nisu proverili gustinu elektrolita (koja nije bila dovoljna, jer je količina vode bila veća nego što se to dozvoljava), bio je ne samo otežan rad u toku 15-todnevno perioda na neprijateljskoj teritoriji, nego su upropašteni i akumulatori.

Decembra 1941, za vreme priprema desantnih operacija na Kerč, u rejonu Novorosijska došlo je do naglog pada temperature, tako da se na provodnicima stalnih vazdušnih linija veze hvatao led, koji su se zbog toga kidali. Međutim, tu je pomogla vojnička snalažljivost. Naime, na delu trase vojnici su linijaškom motkom uspeali da otklone led sa linije, a tamo gde se linije veze nisu mogle dohvatiti, linijaši su na donji kraj motke vezali duži konopac na čijem je drugom kraju bila vilju-

ška. Pošto su pomoću motke zakačili viljušku za liniju (tamo gde je njena visina još bila pristupačna), linijaši su se kretali duž linije i skidali led, tako da su patroliranjem i češćim skidanjem leda uspeali da održe neprekidnost rada žičane veze u kritičnim časovima.

Obezbeđenje neprekidnosti veze u zimskim uslovima zahteva od osoblja jedinica veze ne samo odlično poznavanje tehnike veze i njene eksploatacije, već i izvesne fizičke sposobnosti (izdržljivost, posebno na velikom mrazu), dobro uvežbano osoblje u smučanju pod svim uslovima, poznavanje načina lične zaštite od mraza, umešnost u vođenju borbe u grupi i pojedinačno, prilagođavanje terenu itd. Jedinica veze, čije ljudstvo raspolaže navedenim sposobnostima, u velikoj je prednosti.

Najveće teškoće pri eksploataciji sredstava veze zimi stvaraju veliki snežni nanosi i mećava. Veza nižih jedinica oslanja

se tada u najvećoj meri na kurira — smučara.

Za zimsko maskiranje sredstava veze na komandnim mestima i centrima veze treba karoserije kamiona i drugih vozila premazati raznim bojama u cilju prilagođavanja terenu. Na zemljištu bez ikakve ili sa vrlo retkom šumom najbolja je bela boja, a na šumovitom terenu tamnosiva, bela i crna, ili samo bela i tamnosiva.

Na kraju pisac podvlači jednu od poznatih preventivnih mera koju nikad nije suvišno isticati. Starešina jedinice veze koji se blagovremeno, ozbiljno i posebno nije pozabavio pripremom smučki za ljudstvo i materijal, načinom transporta (čelične žice, lanci za gume, gorivo itd.), zaštitom ljudstva i materijala od mraza, sredstvima za prilagođavanje terenu (maskiranje) i načinom kretanja po velikom snegu, može u zimskim uslovima zapasti u vrlo tešku situaciju.

J. A.

Urs Švare: ODBRANA ŠVAJCARSKJE U ATOMSKO DOBA¹⁾

Zbog toga što su SAD prerano počele da objavljuju rezultate ispitivanja uticaja nuklearnog naoružanja na budući rat, u svetu su se pojavila protivrečna mišljenja o principima savremene strategije. Nema spora da se zbog opremanja vazduhoplovnih, kopnenih i pomorskih snaga nuklearnim naoružanjem menja način ratovanja pa, sledstveno tome, i organizacija i tehnička oprema oružanih snaga. Iako je sve ovo već nekoliko godina u proučavanju, ipak se ni u Velikoj Britaniji, gde je teorija strategije relativno najviše napredovala, u pogledu odgovarajućih izmena nije otišlo tako daleko kao u SAD.

Na osnovu dosadašnjih proučavanja mogao bi se izvući sledeći zaključak: kopnene snage će se brojno smanjiti, ali će se zato obilno opremiti taktičkim nuklearnim naoružanjem, s tim što će biti još pokretljivije. Za njihovu podršku izgrađiće se jaka taktička avijacija sa odgovarajućim sistemom baza. Mornarica će takođe biti prinuđena da pribegne izvesnim rešenjima — posvetiće se veća pažnja manjim i bržim jedinicama, kao i avionima odgovarajućih odlika.

Preovlađuje mišljenje da će kičmu odbrane činiti strategisko vazduhoplovstvo.

Opremljeno, u prvom redu, međukontinentalnim bombarderima i dirigovanim raketama najvećeg dometa, ono će biti u stanju da samim svojim postojanjem, sposobnošću da nosi hidrogensku bombu, spreči izbijanje rata. Ako rat ipak izbije, strategisko vazduhoplovstvo je u stanju da uništi neprijateljeve baze i da ga na taj način parališe. Takva koncepcija je odraz načela »imati spremno vazduhoplovstvo«. SAD se nadaju da će mir održati jakim vazduhoplovstvom, kao što je nekada Velika Britanija to postizala mornaricom.

Međutim, protiv ove koncepcije postoje veoma jaki argumenti. Tako je, naprimer, kapetan Lidel Hart pre nešto više od godinu dana objašnjavao kako bi takva strategija, ukoliko bi je usvojio NATO, bila bespomoćna protiv najverovatnije forme agresije suprotne strane — ubacivanja, unutrašnje pobune i lokalnih napada »dobrovoljaca«. Ako bi se nuklearno naoružanje upotreblilo protiv takvih formi napada, ono bi bilo neefikasno. Da bi oružane snage bile efikasne u raznim situa-

¹⁾ Swiss National Defense in the Atomic Age, by Urs Schwarz, *Military Review*, januar 1957.

cijama potrebno je, kako to ističu kritičari *nove strategije*, da imaju odlike i klasičnih jedinica i jedinica budućnosti. Tako se u pogledu novina čak ni u SAD nije otišlo u krajnost.

*

Švajcarska, kao mala i neutralna zemlja, mora neprekidno i budno da prati sve što se oko nje događa i da vodi računa o svojoj odbrambenoj snazi kako bi se mogla odupreti svim mogućim napadima.

Spoljna politika Švajcarske je jasno definisana — o r u ž a n a n e u t r a l n o s t, kao jedini način da se sačuva nezavisnost. Pred nju se ne postavlja pitanje s kojim se sukobljavaju pojedine male i srednje razvijene zemlje — da li treba pristupiti raznim savezima i sporazumima. Međutim, u članku se traži odgovor po nizu pitanja kao, naprimer, koje je najbolje sredstvo da bi se sačuvalo stepen dosad postignute neutralnosti Švajcarske: kakva je vrsta naoružanja protivnika s kojim bi se Švajcarska eventualno sukobila itd.

Napad jedne zemlje na Švajcarsku, a da pritom ostale zemlje oko nje ostanu po strani, nije danas politički mogućan. Stoga bi svaka oružana akcija uperena protiv švajcarske teritorije bila najverovatnije deo šireg konflikta. To, međutim, ne znači da se i sami Švajcarci ne bi borili.

Postoje, uglavnom, dve mogućnosti koje se moraju uzeti u razmatranje. Prva, kada bi čitava Evropa, ili njen pretežni deo, bila zahvaćena političkim revolucijama. Tada bi razne skupine partizana i izbeglica nastojale da pređu preko švajcarskih granica, dok bi u samoj zemlji strani agenti, u saradnji sa domaćim izdajnicima, pokušali da preuzmu vlast. Drugu mogućnost predstavljao bi rat većih razmera. Moglo bi se desiti da se takav rat, na bazi sporazuma o razoružanju, ili kao rezultat zastrašivanja razornom snagom strategiske atomske bombe, vodi bez upotrebe nuklearnog naoružanja. Međutim, to bi mogao da bude i krvav rat naroda u kome bi svaka strana težila da nuklearnim projektilima uništi suprotnu stranu.

Činjenica da postoje dve mogućnosti pokazuje da je u odbrani Švajcarske nemoguće jedno korenito a usto jednostrano rešenje. Švajcarski su uslovi, za razliku od velikih sila, veoma specifični. Njena je »klasična« armija veoma pokretljiva, el-

astična i sposobna za dejstvo pod raznim okolnostima i ta bi njena odlika morala biti ne samo sačuvana već i povećana. Bilo bi besmisleno da se u svemu kopiraju armije velikih sila. Česta kritika da Švajcarska namerava da izgradi »džepno izdanje« armija velikih sila demantovano je dosadašnjim razvojem, tako da se u švajcarskim uslovima i mogućnostima ne može zamisliti strategisko vazduhoplovstvo i odbrana iz vazduha lovačkim avionima. Izgradnja ta dva elementa nemogućna je, uglavnom, zbog nedostatka velikih materijalnih sredstava i dovoljnog prostora.

Četiri važne komponente. U sadašnjim uslovima potrebno je da Švajcarska raspolaže jakom odbranom granica, pokretnom »klasičnom« armijom sposobnom za izvršenje različitih zadataka, efikasnom vazdušnom odbranom i domaćom gardom sposobnom za izvršenje dvostrukog zadatka — dejstva protiv subverzija, sabotaza i revolucionarnih pokreta i civilne zaštite od napada iz vazduha. Svrha članka nije detaljnije razmatranje organizacije, naoružanja, taktike i obuke ove četiri komponente švajcarske nacionalne odbrane.

Odbrana granica. Bez obzira na to da li je strategija velikih sila iz osnova revidirana, »mali konflikti« — kako je to nedavno istakao general Tejlor, načelnik Generalštaba američkih oružanih snaga — sve su verovatniji. Kod takvih sukoba, kada se ne upotrebljava nuklearno naoružanje ili se upotrebljava s ograničenim dejstvom, za odbranu Švajcarske su od neocenjive vrednosti jaka odbrana granica i pokretna armija. Pod uslovom da se i dalje održi dosada postignuta neutralnost, način odbrane u tradicionalnom smislu mogao bi sprečiti da se sukob proširi i na švajcarsku teritoriju.

Pokretna armija. Ako bi Švajcarska bila napadnuta, odbrana granica i pokretna armija bili bi njen jedini efikasan odgovor. Ne treba izgubiti iz vida da oružane snage Švajcarske nisu tako slabe i da se mogu suprotstaviti napadu jedne veće sile, čak i ako ona izvrši napad na front koji bi branile ograničene snage. Najverovatnije je da će ta sila jednovremeno biti angažovana na nekoliko frontova. Za Švajcarsku je od značaja da se formiranje nemačkih oružanih snaga od 12 divizija i 1.300 aviona smatra veoma va-

žnom činjenicom, kako od strane NATO-a tako i Sovjetskog Saveza. Zašto onda oružane snage Švajcarske, sa isto toliko divizija koje bi operisale na još manjem prostoru od onog na kome će dejstvovati divizije Zapadne Nemačke i na zemljištu koje je lakše braniti, ne bi bile isto tako efikasne?

Odbrana iz vazduha. Armija, svakako, mora biti prilagođena savremenim uslovima. U tom pogledu jedinice treba obučavati u uslovima upotrebe nuklearnog oružja. Mora se povećati njena pokretljivost i vatrena moć. Od posebne je važnosti izgradnja taktičke avijacije — njena pokretljivost i vatrena moć. Ako se u tom pogledu postignu odgovarajući rezultati, ona će biti u stanju da štiti važne delove zemlje i da sitnim akcijama nanosi osetne gubitke napadačevim snagama.

U slučaju izbijanja rata većih razmera, moglo bi se očekivati da će armija sa ovakvim odlikama odgovoriti svom zadatku. No, veoma je teško planirati odbranu od takvih napada. Odbrana sa nanošenjem protivudara uopšte ne dolazi u obzir, jer to ne odgovara ni materijalnim mogućnostima Švajcarske ni njenoj veličini. Mala dubina zemlje takođe onemogućava odbranu upotrebom lovaca za presretanje — gonjenje.

Domaća garda. Naoružanjem kojim će »konvencionalna armija« raspolažati, Švajcarska će biti u stanju da uspostavi efikasnu odbranu od napada sa

zemlje i iz vazduha. U slučaju, pak, da usled strategiskog bombardovanja dođe do katastrofe, samo jedna dobro izvežbana armija može civilnom stanovništvu pružiti efikasnu pomoć (u ishrani, u pogledu određivanja kontaminirane prostorije, sprečavanja panike, uklanjanja bezvlašća, pobuna itd.). Njeni odbranbeni objekti i podzemne instalacije, transportna sredstva i rezerve mogu da pruže zaštitu i pomoć stotinama hiljada ljudi.

Zaključak. Na osnovu iznetog pisac smatra da nema potrebe da se armija pretvori u ogromnu civilnu odbranbenu organizaciju. Naprotiv, baš zbog nemogućnosti da se tačno odredi karakter budućeg rata, armija mora i dalje biti u što većoj meri elastična. A Švajcarska je u stanju da izgradi i održava takvu savremenu, pokretljivu armiju, sposobnu za izvršenje različitih zadataka. Na nju se troši danas svega 3% celokupnog nacionalnog dohotka, dok Holandija troši 6,3%, siromašna Italija 5,6%, a SAD 17,6%.

Treba biti načisto s tim da je rat malo verovatan, ali da je isto tako i mogućan i da bi mogao izbiti u različitim formama. Ako bi se neznatno povećao izneti procenat, u granicama podnošljivim za švajcarske narodne mase, stvorila bi se mogućnost da se izgradi najsavremenija armija. Da bi se to postiglo potrebno je da se prethodno savlada izvestan skeptički stav koji u tom pogledu još postoji u Švajcarskoj.

T. L.

Mao Ce Tung

IZABRANA DELA

sa predgovorom general-pukovnika

Pavla Jakšića

Dela sadrže najvažnije radove Mao Ce Tunga iz vremena Kineske revolucije i rata protiv Japana. Radovi su sređeni hronološki, u skladu sa pet perioda istorije Komunističke partije Kine.

Pod ličnom redakcijom autora, Dela su izišla na kineskom jeziku u 4 knjige. Mi ih objavljujemo u prevodu sa ruskog u 2 knjige (svaka oko 5—600 strana) sa kartom Dalekog Istoka koja zahvata: Kinu, Japan i Filipine sa prigraničnim delovima SSSR-a, Indije i Indonezije.

I knjiga našeg izdanja izlazi u maju i sadrži ova važnija poglavlja: period Prvog i Drugog građanskog revolucionarnog rata, taktiku borbe protiv japanskog imperijalizma, strategiska pitanja revolucionarnog rata, o protivrečnostima, pitanja strategije partizanskog rata, o dugotrajnom ratu, ulogu Komunističke partije Kine u nacionalnom ratu, i mnoga druga pitanja.

II knjiga zahvata nastavak rata protivu japanskih zavojevača, Treći građanski revolucionarni rat i radove napisane posle stvaranja Narodne Republike Kine. II knjiga je u pripremi.

Delo će izići u platnenom povezu kao IX i X knjiga serije **klasika** naše **Vojne biblioteke** — inostrani pisci.

Cena u pretplati za obe knjige 2.000 dinara. Otplata će biti u ratama, po volji, s tim da će se knjiga poslati samo onom pretplatniku koji do izlaska knjige bude uplatio 1.000, odnosno 2.000 dinara.

OBAVEŠTENJE

Molimo finansiske i druge ovlašćene organe, da uplate za časopis »Vojno delo«, »Vojni glasnik« i »Vojnoistoriski glasnik« dostavljaju ovom Zavodu za svaki naredni broj, najdalje do 10 u mesecu kada će se zaključivati spiskovi pretplatnika i određivati tiraž. Sve uplate koje dođu posle ovoga roka biće smatrane kao pretplata za drugi naredni broj. (Naprimera: za junski broj uplatu treba dostaviti do 10 maja, jer će se uplata posle ovog roka smatrati kao uplata za julski broj časopisa, sem ako je na samoj uplatnici drukčije naznačeno.) Sve uplate za »Vojno delo« i »Vojnoistoriski glasnik« treba slati na tekući račun Vojnoizdavačkog zavoda JNA »Vojno delo« br. 1032-T-219, a za »Vojni glasnik« na 1032-T-404, Beograd, sa naznakom na poleđini uplatnice za koji se časopis pretplaćuje, koji broj i koliko primeraka.